

¹⁰⁾ Marosi Arnold, *A pákozdvári őstelep*, Arch. Ért. 1930 (XLIV), 53—73. o.

¹¹⁾ Marosi A., i. m. 64. kép.

¹²⁾ Arch. Ért. 1897 (XVII), 305. o. 4. ábra és 311. o. 17. ábra; Arch. Ért. 1898 (XVIII), 319. o. 4. ábra; Tompa F., i. m. 26. tábla, 2, 11, 10, 18. képek stb.

¹³⁾ Tompa F., i. m. 26. tábla, 7. kép.

¹⁴⁾ Arch. Ért. 1898 (XVIII), 325. o. 19. ábra.

¹⁵⁾ Tompa F., i. m. 24. tábla, 16. kép. Ugyanott 5. kép Pákozdvár. Veszprémi és szekszárdi kultúrára vonatkozólag lásd: Mozsolics A., *A dunántúli bronzkor kialakulása*, Vasi Szemle, 1937 (IV), 234., 240. o. Legfontosabb irodalom a dunántúli mészbetétes kerámiákról: Wosinsky Mór, *Az őskor mészbetétes díszítésű agyagművessége*, Budapest, 1904. — Tompa F., i. m. 61—90. o.

¹⁶⁾ M. A., *Bronzkori urnatemető Csőr-Felsőmerítő pusztán*, Székesfehérvári Szemle, 1937, 23—24. o.

¹⁷⁾ Tompa F., i. m. 83—87. o.

¹⁸⁾ Tompa F., i. m. 32. tábla, 10. kép.

Római bélyeges téglák Fejér megyében.

Szilágyi János „Inscriptiones Tegularum Pannonicarum“ (A pannoniai bélyeges téglák) c. dolgozatában összegyűjtve a Pannonia területén talált, legiók által készített bélyeges téglákat, Fejér megyéből a székesfehérvári múzeum anyagát is beértve a következő adatokat közli.

1. **Legio I. adjutrix.** Dunapentele 19. l., 21. l.; Pusztafővény 21. l. — Ezt a legiót Nero Kr. u. 68-ban hajós legényekből állította össze. Pannoniában Nerva alatt (96—98) harcolt, majd résztvett Traianus keleti háborújában (114—116). Onnan visszatérve Hadrianus alatt 117—18-ban Brigetio (Ószöny) lett állandó táborhelye és itt is maradt a császárkor végéig. (Ism. Szilágyi 5—6 l.) Fröhlich R. felveti a kérdést, hogy e legió bélyegei mikép kerültek ide, holtott Ószönyben tanyáztak. A magyarázat csak az lehet, hogy volt idő, midőn az ószönyi

legiónak egy része itt is táborozott. Valószínűleg akkor, mikor már Ószöny vidéke is Alsó-Pannoniához tartozott, a harmadik század elején. (A Fejérvárm. és Szfvár város Tört. és Rég. Egylet. Évkönyve 1893, 159. l.)

2. **Legio II. adjutrix.** Adony, 26. l. 14, 20 sz., 30. l. 61; Baracspusztá 32. l. 85; Batta 35. l.; Csákvár 27. l. 32; Dunapentele 26. l. 17, 27. l. 30, 36, 28. l. 48, 29. l. 58, 59, 60, 30. l. 61, 31. l. 63; Ercsi 35. l.; Fejérmegye 27. l. 32, 29. l. 58, 30. l. 62, 32. l. 86. A légiót Vespasianus állította föl 69-ben. Legelőször germán földön harcolt, 71 elején már Britanniában van. Itt táborozik körülbelül 86-ig, amikor az Aldunához vonult. Innen 104—107 között került az ujonnan létesült Pannonia inferior székhelyére, Aquincumba állandó tartózkodásra. (Szilágyi 24. l.) Sok helyen való előfordulása mutatja, hogy a légió egyes szakaszai székhelyükről kihelyezve a vidéket is behálózták (Fröhlich: l. m. 145. l.)

3. **Legio II. Italica.** Batta 37. l. 2; Ercsi 37. l. 2. Marcus Aurelius szervezte Kr. u. 165 körül Italia lakóiból. Állandó táborhelye Lorch=Lauriacum az Enns torkolatánál volt. Mielőtt lorch-i állandó táborát megépítette volna 165 és 172 között Pannonia inferiorban is megfordult. A battai és ercsii téglák bemélyített, keret nélküli bélyegeikkel e korból származnak. (Szilágyi 36. l.)

4. **Legio XIII. gemina.** Dunapentele 65. l. 15—17.

5. **Exercitus Pannoniae.** Adony 85. l.; Dunapentele 84. l. 8, 85. l. 11; Fejérmegye 84. l. 6; Zámoly 84. l. 8. Fröhlich szerint Battáról is legalább két e fajta bélyeg került elő, Exercitus Pannoniae inferioris változattal. Készítési idejük 212—290 közötti időre, leginkább Gallienus uralkodására (260—268) tehető. A bélyeg az egész tartomány hadseregére vonatkozik és bizonyára azért készült, hogy a különféle pannoniai csapatok között bizonyos közös politikai célból a különbséget eltávolítsa. (Fröhlich l. m. 146. l.)

6. **Cohors I. Alpinorum aequitata.** Dunapentele 87. l. 10. Történetéből ismeretes, hogy ez a csapat Krisztus

után 60 körül már Illyricumban volt és a II. század folyamán Lussoniumban (Dunakömlőd, Paks) székel. Lehet, hogy ezt megelőzőleg, Dunapentelén volt őrségen. (A. E. 1906, 222. l.).

7. Cohors III. Alpinorum equitata. Adony 87. l. 11. sz.

8. Cohors III. Batavorum equitata. Adony 87. l. 12, 13, 14, 15 sz. Erre vonatkozólag Fröhlich azt írja: ezen ezred katonái, a batavok a Rajna torkolati vidékén laktak és eleinte mint szövetségesek, később mint alattvalók szolgáltak a római hadseregben. Kr. u. 108-ban még Raetiában szolgált, csak azután lett a II—III. században állandó táborhelye. Van a téglák között Antoniana mellékeves is. Az Antoniana jelzős téglá bélyegek biztosan Caracalla (211—217) vagy Elagabal (218—222) uralkodása idején készültek. (Fröhlich I. m. 152. l.)

10. Cohors VII. Breucorum: Dunapentele 88 l. 24. A breucus-ok hatalmas illyriai néptörzs volt, mely a Száva mentén lakott.

11. Cohors VII. Breucorum Atoniana: Baracs 90. l.

12. Cohors I. Hemesenorum. Dunapentele 92. l. 55. A csapat teljes neve: Cohors militaria Hemesenorum sagitariorum equitata civium romanorum vagyis a hemesabeli római polgárok nyilas és lovassággal ellátott ezres csapatja. (A. E. 1906, 222. l.) A cohors legénysége tehát Hemesa syriai városból való volt, de miután Pannoniába áthelyezték, ujoncait ebből a tartományból kapta. Nem valószínű, hogy a cohors a második század közepe előtt jutott Pannoniába. De ott van még a negyedik század végén is, amikor a hemesai cohorson kívül még dalmát csapat és a Constantinus-féle lovasok egy cohorsa őrizte Interisat (Dunapentele). (Fröhlich I. m. 155—157. l., A. E. 1906. 222 és 224. l.)

13. Cohors Maurorum. Batta 92. l. 52, 58. Fejérmegye 92. l. 59. E feliratos téglák szerint a battai tábor helyőrsége a cohors miliaria Maurorum-ból állott. A maurusok hazája Afrika észak-nyugati részén Mauretania provincia volt. A csapat talán Septimius Severus alatt jött Panno-

niába és foglalta el helyét a battai castellumban (Fröhlich I. m. 144. l.)

14. Cohors I. Thracum civium Romanorum Germanica equitata. Pusztabaracs (Annamantia) 93. l. 71. A cohors táborhelyét Fröhlich Ujbanevce castrumába helyezi (A. E. 1892, 42. l.) A thrákok ez első lovasscsapatáról Dunapenteléről is van emlékünks. A csapat Hampel feltevése szerint az első század közepe táján, tehát Pannonia dunamenti vidékének megszállása idején ütött volna tábort Dunapentelén. Ez a tábor még nem volt falazott erőd. Magas falú erődök csak Hadrianus idejében keletkeztek, amelyet Dunapentelén a hemesai ezres csapat építhetett a maga számára és századokon át itt is maradt. A. E. 1906, 223—223. l.)

A következő bélyegek I. Valentinianus (364—375) kori tiszti bélyegek:

15. Jovinus. Dunapentele 95. l. 8, 10, 96. l. 13, 14; Fejér megye 96. l. 14. Fröhlich Adonyból is említ bélyeges téglát Appius Jovinus felirattal. Valószínű nagy téglagyáros volt, mert téglái sok helyen előfordulnak (Fröhlich: I. m. 153. l.)

16. Terentius dux. Dunapentele 100 l. 47, Pusztaközép (Fejér megye) 100. l. 47.

17. Frigeridus dux. Baracs 100. l. 58, Dunapentele 100 l. 55. Korukat Alföldi András pontosan 374—375 évekre teszi. Frigeridus abban az időben volt a tartomány parancsnoka, mikor a hunok Európába betörték. A hunok ellen menekülő góthok Valens császár engedélyével a római birodalomban kaptak menedéket, de később fellázadtak és ellenük Frigeridust rendelték ki. Ekkor távozott Frigeridus e vidékről. Utána az ötödik század elején három lovas csapatot találunk Dunapentelén: cuneus equitum Dalmatarum, cuneus equitum Constantianorum és lovas nyilasokat — equites sagittarii (Fröhlich: I. m. 169. l.)

18. Ap (. . .) Luppi . . . ord (. . .). Dunapentele 102. l. 71, 72, 74. Alföldi András olvasása szerint a felirat kiegészítése: Apparatu Luppi . . . ordinante.

19. Quadriburgium. Baracs 104.

1. 92, Dunapentele 104. 1. 88. Quadri burgium helynév. Három ilyen nevű hely volt Közép-Európában: Fejér megyében, Győr közelében és a Rajna-mellet.

Miután a rómaiaknál a táborokat maguk a katonák építették és az építésnél használt téglák egyrészt az illető csapat bélyegével látták el, e bélyegek változatosságából érdekes következtetést vonhatunk Fejér megyének nemcsak katonai beosztására, hanem az itteni lakosság átalakulására is. A rómaiak által meghódított őslakosság, mely illirekkel keveredett keltákból állt, lassanként megváltozott. Nemcsak a római telepések útján, hanem a legiók révén is. A megye területén táborozó katonaság, mint láttuk, nagyon különböző elemekből tevődött össze és tagjai, mint kiszolgált veteránusok, letelepedve új elemeket oltottak az itteni lakosságba. A negyedik században a határok menti barbárok beszivárgása is megkezdődött, ami újabb vérkeveredést idézett elő és fokozta Pannonia népiségének a római birodalom vége felé eredeti jellegét átalakító tarkaságát.

Marosi Arnold.

A vértésacsai avar sírletek.

Vértésacsáról három népvándorláskori sírletele van a székesfehérvári múzeumnak. Mind a három 1937-ben került elő. Az egyik a múzeum által a Körtvélyeslápi-dűlőben feltárt római temető területén, Majer József földjének 7. számú sírjából való. A sír mélysége 60 cm. volt. A korhadt és törzsében bolygatott csontváz feje nyugaton, a láb keleten feküdt. Alatta még egy csontváz volt. Ez mutatja, hogy a sír ugyanezen területen talált, jellegzetes római sírok feletti temetkezésből származik. — A sír mellékletei: deréktájon bronz-övdiszek, a jobb kéznél vékony sodronyból készült gyűrű, egy hatalmas vascsat, vaskés és egyéb vastöredékek (Lt. sz. 10615).

Az övdiszítványok mind préseléssel készültek. Szerkezetük szerint két csoportra oszthatók. Egyik csoport két lemezből készült szíjvégek. Ezek felerősítése a szíjvég hüvelyébe búj-

tatt szíjnak szeggel való átütésével történt. Számuk 1 nagy szíjvég, 6 kishíjvég és 2 ugyanilyen alsó lemez. A diszítványok másik csoportja csak egy lemezből áll lehajló szélekkel. Felerősítésük a belső felületükhöz forrasztott alakú pántokkal történt. Van közöttük 1 kettős címerpaizsalak, 1 ép lantalak, 8 ugyanilyen töredék, 2 fecskefarokszerű kisebb diszítvány és 6 fölerősítő pánt.

A négy darabra tört nagyszíjvég íves körvonalai a középtájon kiszögellenek és ez alatt lantalakban folytatódnak. Hossza 6·4 cm. Fődiszító eleme az alsó rész közepén cseppidom fülserű függeléssel. Ugyanaz mint az egyik adonyi préselő mintán. Hampel e motívumot lánzszaalakú levélnek mondja (Alterth. I. k 668. I. 2049 á). A cseppidom felett közepén kidomborodó köralak látható ugyancsak fülserű függeléssel. E felett pontdísz és a fölerősítő szeg következik. A szegélyt mélyített pontok és ékalakok díszítik. A kishíjvégek, a címerpaizs- és lantalakú lemezek díszítése egyezik a nagyszíjvégek alsó részének díszítésével. A két fecskefarkú diszítvány közepén levéalak, a szélén gyöngy-sort utánzó ékítmény van.

A másik két garnitúra a község területén Martin Jánosné, Tükkör-utca 270. számú udvarán földmunkálatok közben került elő. Megmentésük a község jegyzői hivatalának köszönhető és ennek útján kerültek a múzeumba. A sírok gondatlan felbontása nagyon meglátszik a leleteken. A helyszíni szemlén hallott adatok szerint több csontváz is került elő, ezek azonban elkallódtak. Az udvar hátsó részén ásott próbaárok nem vezetett eredményre, a ház lebontott első szobájának padozata alatt azonban 2·40 m. mélységben akadt egy bolygatlan sír. Benne a korhadat csontváz jobb alsó lábszára mellett vaskés, a balmedencén vascsat maradványai, a sírgödör szélén pedig deszkakoporsó nyomaí voltak észlelhetők.

A Tükkör-utcában talált első sír részei: nagyszíjvég töredékekben, 2 kishíjvég, 4 négyzetalakú övveret ötöt gömbösféjű szeggel, tömör köralakú diszítvány, csat és vaskés. A